ЦИВІЛЬНИЙ ОБОРОТ У ФОРМІ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ЯК РЕЗУЛЬТАТ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

СЛІПЧЕНКО Анатолій Святославович - кандидат юридичних наук, доцент; Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра цивільного права та процесу;

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2439-4951

УДК 347.2:347.77

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.22

Стаття присвячена цивільному обороту як результату реорганізації юридичної особи, акцентуючи на правонаступництві як його ключовому елементі. Основна тема — аналіз взаємозв'язку реорганізації, правонаступництва та цивільного обороту в контексті господарської діяльності. Проблема полягає у відсутності чіткого понятійного апарату цих категорій та їхньої взаємодії, що ускладнює правове регулювання. Мета — визначити поняття цивільного обороту, що виникає при реорганізації. Результатом є класифікація цивільного обороту на відчуження та перехід об'єктів у порядку правонаступництва, які формують його підсистему. Новизна дослідження, порівняно з іншими працями, полягає у системному підході до цивільного обороту як самостійної підсистеми, а не лише наслідку реорганізації чи правонаступництва.

Ключові слова: цивільний оборот, правонаступництво, реорганізація, об'єкти цивільних прав, відчуження, перехід об'єктів цивільних прав.

Постановка проблеми

Сучасна правозастосовна практика демонструє, що в умовах розвитку підприємницької діяльності зміна організаційно-правової форми бізнесу, його об'єднання чи поділ, що супроводжується передачею майна, фінансів, прав та обов'язків від реорганізованої юридичної особи до правонаступника, є одним із поширених інструментів формування конкурентного середовища на ринку товарів, послуг, робіт і капіталів. Більше того, як стверджується в юридичній літературі, реорганізація є важливим елементом правового забезпечення господарської діяльності в Україні та стабільності майнового обороту [1, с. 48–49]. Законодавство України, а подекуди й теорія права та судова практика не містять загального понятійного апарату реорганізації та її правової природи. Саме ж явище розглядається як складний процес, за результатами якого як створюються нові суб'єкти цивільних правовідносин, так і можуть припинятися ті суб'єкти, які були створені раніше [2, с. 48 – 49]. Наведене вказує на актуальність наукових досліджень реорганізації юридичних осіб, як правового явища. У свою чергу, основним елементом юридичної конструкції «реорганізація» є правонаступництво [3, с. 281]. Адже завдяки йому відбувається перенесення прав та обов'язків до правонаступників реорганізованої юридичної особи, забезпечується безперервність здійснення господарської діяльності [4, с. 422]. Тому в сучасних умовах дослідження правонаступництва також набуває особливої актуальності. А як відомо, у теорії вітчизняного права й досі тривають дискусії щодо сутності правонаступництва, яке є одним із засобів динаміки суб'єктивних прав у суспільстві, є однією з правових форм цивільного обороту [5, с. 70]. При цьому, значення розуміння самого цивільного обороту для цивільного права тяжко перебільшити [6, с. 201–210]. Адже норми цивільного законодавства призначені для регулювання двох видів цивільних відносин. Перший вид стосується

закріпленню належності (присвоєності/відчуженості) об'єктів цивільних прав певним суб'єктам. У такому разі мета реалізується шляхом визначення моделі поведінки останніх в абсолютних правовідносинах. Другий вид – це цивільний оборот об'єктів та прав на них між суб'єктами. У цьому випадку мета досягається здебільшого через встановлення моделі поведінки в правовідносинах відносних [7, с. 70]. І саме цивільний оборот сприяє розвитку економіки, держави, ринкових відносин та підвищенню рівня соціальних гарантій у суспільстві, що вказує на актуальність і його дослідження.

Таким чином, у статті поєднуються три актуальні теми теорії права – це реорганізація юридичної особи, правонаступництво та цивільний оборот. І проблематика дослідження полягає у встановленні взаємозв'язків між цими правовими категоріями, їх вплив одна на одну та залежність. З науковими завданнями цю проблематику пов'язує необхідність на теоретичному рівні віднайти оптимальне визначення цивільного обороту, який відбувається в результаті реорганізації юридичної особи. А з урахуванням процесу оновлення цивільного законодавства України пов'язаність цієї тематики з практичними завданнями законодавця є очевидною.

Стан дослідження проблеми

Цивільний оборот, який відбувається в ході реорганізації юридичної особи, не отримав самостійної уваги вітчизняної наукової спільноти. Водночас, його окремі умови, елементи та наслідки все ж таки становили предмет теоретичних пошуків.

У результаті дослідження реорганізації юридичної особи, як правового явища в юридичній літературі, висловлені різні погляди щодо розуміння її сутності. Так, частина дослідників стверджує, що вона представляє собою спосіб припинення юридичної особи [8, с. 5–9; 9, с. 82–85]. Другі вважають, що це один із способів виникнення та (або) припинення юридичної особи [10, с. 234]. Також відстоюються позиції, що це певний «процес» [11, с. 16], «склад» чи «сукупність юридичних фактів» [12, с. 14], правовий засіб [13, с. 212–218], особливий механізм трансформації юридичної особи, результатом якого є припинення та утворення нової юридичної особи з переходом майна, у порядку правонаступництва [14, с. 62–63][1]. Не ставлячи під сумнів обґрунтованість кожної з наведених точок зору необхідно відзначити, що вони лише опосередковано стосуються цивільного обороту об'єктів цивільних прав. Адже в них основна увага приділена реорганізації, як відокремленому правовому явищу трансформації організації.

У свою чергу, проблематика правонаступництва вже тривалий час є об'єктом заслуженої уваги в теорії права. Але значна кількість наукових досліджень не лише не знижує актуальності цієї тематики для юриспруденції, а в деяких випадках навіть підсилює її. Пропонується розглядати правонаступництво як певний правовий механізм похідного правонабуття, за яким до правонаступника переходять суб'єктивні права та обов'язки попередника. При цьому реорганізація розглядається лише як окремий випадок правонаступництва [15, с. 181]. Разом з тим, у роботах не достатньою мірою приділено увагу взаємозв'язку між цивільним оборотом та його підставами і способами. Серед іноземних дослідників правонаступництво традиційно розглядається як перенесення прав (обов'язків) від однієї особи до іншої. Але таке перенесення сприймається лише підставою заміни осіб правовідносин [16, с. 52; 17, с. 248; 18, с. 416] і не розкривається його місце, значення та взаємозв'язок із іншими елементами цивільного обороту об'єктів цивільних прав.

Звертаючись до поняття цивільного обороту необхідно зазначити, що воно також широко використовується в теорії права та належить до найбільш загальних категорій.

---

[1] Огляд літератури та аналіз відповідних точок зору щодо поняття реорганізації юридичної особи див.: Жорнокуй В. Г. Сутність реорганізації юридичної особи з позиції визнання виділу одним з її видів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 2(97). С. 48–58. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.2.04 (дата звернення – 10.03.2025); Ступак Т. С. Реорганізація юридичної особи: сутність та розуміння форми її прояву (створення чи припинення). Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2024. № 2. С. 62–73. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2024.2.06 (дата звернення – 10.03.2025).

Стверджується, що його визначення настільки загальновідоме, що часто сприймається як таке, що не потребує додаткового роз'яснення [19, с. 14, 17–19, 30, 36]. Разом з тим у юридичній літературі слушно зазначається, що, попри широке використання терміна «цивільний оборот», його тлумачення в теорії права й досі залишається неоднозначним [20, с. 435]. Така невизначеність, а інколи й суперечливість, є неприпустимою, оскільки може спричинити правовий хаос у нормотворчій діяльності, правозастосуванні та реалізації правових норм. «Адже система правових знань, як жодна інша, з точки зору формальної логіки, повинна бути внутрішньо і навіть зовнішньо несуперечливою» [21, с. 10]. В іншому разі її практичне застосування стає неможливим або надто ускладнюється.

З огляду на стан вивченості розглядуваної проблеми виникає потреба системного дослідження категорії цивільного обороту у порядку правонаступництва, яке виникає в результаті реорганізації юридичної особи. Адже чітке розуміння теоретичних правових конструкцій та внутрішньоструктурних зв'язків між ними є ключовою умовою для глибшого усвідомлення їхнього змісту та ефективного практичного застосування.

Мета і завдання дослідження

Метою цього дослідження є визначення поняття цивільного обороту об'єктів цивільних прав, який виникає в ході реорганізації юридичних осіб. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*: на основі загального розуміння цивільного обороту встановити функціональне призначення реорганізації юридичної особи та правонаступництва в ньому; виявити їх зв'язок як зв'язок елементів, що поєднуються в єдину систему під назвою «цивільний оборот».

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше встановлено, що відчуження та/або перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва, яке має місце в результаті реорганізації юридичної особи, є одним із різновидів цивільного обороту, який утворює свою (самостійну) підсистему.

Виклад основного матеріалу

Визначення висхідних понять «цивільний оборот», «правонаступництво», «реорганізація юридичної особи» як базових категорій цього дослідження.

У межах цього дослідження вищенаведені поняття будуть використовуватися у наступному значенні (у таких смислових межах).

1. Цивільний оборот

1.1. Незважаючи на значну кількість запропонованих у теорії права визначень цивільного обороту, необхідно визнати, що він є правомірним відчуженням або переходом об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої [22, с. 330–332; 23, с. 129–132]. Його структура складається з двох частин: одна охоплює динаміку об'єктів, а інша – динаміку прав (обов'язків). Причому кожна містить у собі два елементи. До першої частини входять відчуження та перехід об'єктів цивільного права, тоді як друга включає правонаступництво та правовстановлення. Вказані частини настільки пов'язані між собою, що відсутність однієї з них руйнує структуру цивільного обороту в цілому [21, с. 213], тобто кожна з них необхідна, а разом вони достатні для формування такої структури.

1.2. Об'єктом цивільного обороту можуть бути лише об'єкти цивільного права. На це чітко вказує зміст ст. 178 ЦК України. Причому, всякий об'єкт цивільного обороту завжди є об'єктом цивільних прав (цивільних правовідносин). Але не кожен об'єкт цивільних прав є об'єктом цивільного обороту [24, с. 213]. Останнім він стає лише при умові його природної та цивільної оборотоздатності [25, с. 100–106]. Суб'єктивні права та обов'язки розглядаються об'єктами цивільного обороту лише як об'єкти цивільних прав, а не як елементи змісту правовідносин.

1.3. Правомірність відчуження або переходу об'єкта цивільних прав від однієї особи до іншої забезпечується їх відповідним юридичним оформленням, яке відбувається в порядку правонаступництва або правовстановлення. Тобто правонаступництво та правовстановлення – це дві правові форми ди-

наміки об'єктів цивільних прав, де динаміка об'єктів представляє собою зміст цивільного обороту.

2. Правонаступництво

2.1. Незважаючи на значну кількість запропонованих у теорії права визначень поняття правонаступництва, для досягнення мети цього дослідження, воно буде використане лише в значенні однієї з юридичних форм (порядку) цивільного обороту.

2.2. Правонаступництво є похідним правонабуттям і як одна з юридичних форм цивільного обороту опосередковує перенесення (динаміку) прав та/або обов'язків від однієї особи до іншої [21, с. 153]. Воно виникає у випадках вчинення правочину, спадкування та реорганізації юридичної особи.

2.3. Об'єктом правонаступництва є суб'єктивні права та обов'язки, які переходять від однієї особи до іншої [26, с. 180].

3. Реорганізація юридичної особи

Реорганізація – це один із випадків виникнення правонаступництва [27, с. 40]. У той же час, під випадками розуміються: те, що сталося; обставина, ситуація [28]; наявність того чи іншого явища, факту [29], що виникають за певних умов і можуть мати різні наслідки. Якщо такі наслідки правові, а їх виникнення норми права пов'язують із певними обставинами реальної дійсності, то очевидно, що останні є правовими підставами. Наведене дозволяє розглядати реорганізацію юридичної особи підставою правонаступництва (перенесення прав та обов'язків), яка є складним процесом [11, с. 16; 2, с. 48–49], «складом» чи «сукупністю юридичних фактів» [12, с. 14].

Функціональне призначення реорганізації юридичної особи та правонаступництва в цивільному обороті

Необхідно відзначити, що поняття цивільного обороту, правонаступництва та реорганізації юридичної особи в юридичній літературі вони нерідко ототожнюються або підміняються одне одним. У зв'язку з цим спостерігається певна плутанина як у розумінні підстав виникнення кожного з них, так і їх об'єктів. Так, висловлюється думка, що об'єктами універсального правонаступництва визначено майно та майнові права і обов'язки [30, с. 81–83]. І така точка зору підсилюється посиланням на ч. 2 ст. 107 ЦК України, у якій міститься припис, що «передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), … має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється». А «юридико-фактичною підставою універсального правонаступництва юридичної особи є рішення про його реорганізацію у вигляді припинення (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або виділу» [31, с. 61]. Водночас така думка видається безпідставною.

По-перше, сам термін правонаступництва вказує на наступництво прав, а в широкому розумінні і обов'язків, де наступництво свідчить про їх перенесення від однієї особи до іншої, про те, що їх носієм стає суб'єкт наступний за попереднім. Тобто об'єктом правонаступництва є елементи змісту правовідносин, а не об'єкти цивільних прав [26, с. 180]. Останні виступають об'єктами цивільного обороту [24, с. 81–93]. При цьому, як зазначалося вище, правонаступництво – це лише один із елементів структури цивільного обороту, функціональне призначення якого – юридичне оформлення (надання юридичної форми, забезпечення правомірності) відчуження або переходу об'єкта цивільних прав від однієї особи до іншої. Тому поняття правонаступництва не тотожне поняттю цивільного обороту, а самі явища, які вони відображають, мають різне функціональне призначення.

По-друге, рішення про реорганізацію юридичної особи є необхідною обставиною (умовою) для правонаступництва, але недостатньою для його виникнення. Адже, гіпотетично, таке рішення може бути відмінено ще до того, як відбудеться перенесення прав (обов'язків), або визнано недійсним.

Вбачається, що рішення про реорганізацію юридичної особи може розглядатися лише підставою виникнення (початку) процесу (процедури) реорганізації. Сама ж по собі процедура реорганізації передбачає: повідомлення про реорганізацію; призначення комісії з реорганізації; розгляд окремих вимог кредиторів; їх задоволення або відхилення; складення передавального акту

(у разі злиття, приєднання або перетворення) чи розподільчого балансу (у разі поділу) та їх затвердження тощо. Вона вважається завершеною з моменту відповідного запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [32, с. 99–100]. Так, згідно з ч. 4–8 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [33], виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника; злиття та поділ – з дати реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються; перетворення – з дати реєстрації новоутвореної юридичної особи; приєднання – з дати реєстрації змін щодо правонаступництва юридичної особи, до якої приєднуються. Причому, як зазначено у ч. 4 ст. 107 ЦК України, порушення процедури реорганізації є підставою для відмови у внесенні до єдиного державного реєстру запису про припинення юридичної особи та державній реєстрації створюваних юридичних осіб – правонаступників. А до завершення реорганізації та виникнення правонаступників (реєстрації створюваних юридичних осіб) про саме правонаступництво мова не може йти. Більше того, такі вимоги кредиторів, як припинення або дострокове виконання зобов'язання (ч. 1 ст. 107 ЦК України) можуть бути задоволені після прийнятого рішення про реорганізацію юридичної особи, але до їх правонаступництва. І в такому разі правонаступництво також буде відсутнім.

Отже, рішення про реорганізацію юридичної особи є підставою для збудження лише процедури (процесу) реорганізації, а не правонаступництва, що окреслює межі функціонального призначення самого рішення. Тільки належне завершення такої процедури, при умові, що вимоги управомочених осіб не були задоволені раніше, може слугувати підставою виникнення правонаступництва.

Необхідно також враховувати, що залежно від способу реорганізації відбувається і відповідна динаміка об'єктів цивільних прав. Так, у результаті виділу відбувається відчуження майна (частини майна) існуючих юридичних осіб зі складу яких створюються (виділяються) нові організації на адресу новостворених (правонаступників). При цьому, у результаті відчуження об'єкт стає чужим для відчужувача та своїм для набувача [34, с. 36–42; 35, с. 99–100]. А в результаті злиття, перетворення, поділу чи приєднання динаміка об'єктів цивільних прав відбувається через їх перехід від однієї особи до іншої. Відмінність цього способу обороту полягає в тому, що благо, змінюючи стан присвоєності, не стає чужим для особи, якій воно належало, оскільки це неможливо. Адже в разі вказаних способів реорганізації зникає особа, для якої об'єкт цивільних прав стає чужим. Тобто перехід майна пов'язується зі зникненням фігури правопопередника та появою на її місці в існуючих правовідносинах нової фігури – правонаступника.

Таким чином, рішення про реорганізацію юридичної особи може розглядатися лише як підстава для самої реорганізації. А завершена процедура реорганізації опосередковує динаміку об'єктів цивільних прав (відчуження або їх перехід від однієї особи до іншої) та динаміку прав (правонаступництво).

Зв'язок між реорганізацією юридичної особи та правонаступництвом у цивільному обороті

Розглядаючи зв'язок між різними елементами цивільного обороту та елементами, які вважаються так чи інакше дотичні до цивільного обороту, можна зазначити наступне.

Як уже зазначалося вище, рішення про реорганізацію юридичної особи може розглядатися лише як підстава для самої реорганізації і не може розглядатися підставою виникнення правонаступництва, а тим більше цивільного обороту. Структура цивільного обороту складається з двох частин: одна охоплює динаміку об'єктів, а інша – динаміку прав на ці об'єкти та кореспондуючих їм обов'язків. І рішення про реорганізацію знаходиться за межами цієї структури. Тому воно може розглядатися лише як одна з передумов виникнення цивільного обороту.

Як було зазначено вище, реорганізація є складним процесом [11, с. 16; 2, с. 48–49] та слугує підставою виникнення цивільного

обороту. На це вказує і зміст норм цивільного законодавства. Зокрема, у ч. 5 ст. 107 ЦК України містяться вислови: «юридична особа – правонаступник, що утворилася внаслідок поділу…», «якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох…». І тут не потребує доказів та обставина, що в наведених приписах поділ означено як причину (підставу), внаслідок якої утворюються правонаступники. А до створення останніх не може бути і правонаступництва, оскільки ще відсутні суб'єкти, на користь яких здійснюватиметься відчуження або перехід об'єктів цивільних прав та до яких перейдуть права та обов'язки. Подібні вислови містяться і в ч. 3 ст. 109 ЦК України щодо виділу.

Необхідно також звернути увагу й на те, що в ч. 1 ст. 104, ч. 2 ст. 108 ЦК України зазначено, що в разі реорганізації до правонаступників переходять не тільки права та обов'язки, а й майно. А значить наслідком реорганізації є не тільки переміна осіб у правовідносинах (перенесення прав), а й динаміка об'єктів цивільних прав.

Отже, встановлюючи зв'язок реорганізації з цивільним оборотом можна стверджувати, що вона слугує підставою виникнення останнього, оскільки внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або виділу відбувається динаміка прав (обов'язків) та динаміка об'єктів цивільних прав, які є дві з двох частин структури цивільного обороту.

Правонаступництво є наслідком реорганізації, тому між першим та останнім існує причинно-наслідковий зв'язок. Воно є лише одною з правових форм цивільного обороту. А правова форма, у свою чергу, – це одна з двох необхідних частин структури цивільного обороту. Завдяки їй забезпечується правомірність динаміки об'єктів цивільних прав (їх відчуження або перехід від однієї особи до іншої). І така правомірність забезпечується відповідним перенесенням прав (обов'язків) від правопопередника до правонаступника. Водночас, згідно із законами діалектики, якщо існує форма чогось, то неодмінно має існувати і його зміст. Адже форма та зміст будь-якого явища, процесу є невід'ємно взаємопов'язаними. Їхній зв'язок проявляється в тому, що форма завжди наповнена змістом, а зміст завжди проявляється через форму.

Визначаючи зміст цивільного обороту необхідно відзначити, що в юридичній літературі обґрунтовано стверджується: «основне значення обороту вбачається в тому, що він представляє собою рух тих або інших благ, тим самим задовольняючи потреби» суб'єктів [36, с. 367]. З цього можна зробити висновок, що рух (динаміка) благ і складає його зміст. І цей рух також виникає із реорганізації юридичної особи як підстави.

Отже, встановлюючи системні зв'язки правонаступництва в цивільному обороті, можна стверджувати, що воно виникає внаслідок реорганізації юридичної особи та є юридичною формою цивільного обороту. Зважаючи на те, що форма завжди змістовна, то взаємозв'язок динаміки прав (обов'язків) та динаміки об'єктів цивільних прав, як змісту, у структурі цивільного обороту нерозривний. Тому відчуження або перехід об'єкта цивільних прав від однієї особи до іншої без відповідної правової форми не може вважатися правомірним. Водночас, юридична форма без змісту вважатиметься фіктивною [21, с. 25–26, 31, 58].

Поєднуючи динаміку об'єктів цивільних прав (окремі способи цивільного обороту [37, с. 244–246]) із правовою формою, можна констатувати, що залежно від способу реорганізації юридичних осіб можуть мати місце такі види цивільного обороту: відчуження об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва; перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва. Наведені види утворюють певну підсистему в межах цивільного обороту, що виникає в результаті реорганізації юридичних осіб.

Висновки

1. Цивільний оборот, який виникає в результаті реорганізації юридичної особи, – це відчуження або перехід об'єктів цивільних прав від однієї юридичної особи до іншої в порядку правонаступництва.

Структура цивільного обороту, який виникає в результаті реорганізації, складається з двох частин: одна охоплює динаміку

об'єктів цивільних прав (відчуження останніх або їх перехід від правопопередника до правонаступника), а інша – динаміку прав та обов'язків (правонаступництво).

2. Функціональне призначення правонаступництва – юридичне оформлення (забезпечення правомірності) відчуження або переходу об'єкта цивільних прав від однієї особи до іншої. Воно є правовою формою цивільного обороту. Об'єктом правонаступництва є елементи змісту правовідносин (права та обов'язки).

3. Рух (динаміка) благ складає зміст цивільного обороту. Він відбувається або через відчуження об'єктів цивільних прав, або через їх перехід від однієї особи до іншої.

4. Рішення про реорганізацію юридичної особи є підставою лише для збудження процедури (процесу) реорганізації, але не цивільного обороту (динаміки об'єктів та прав на них). Воно знаходиться за межами його структури. І тільки належне завершення процедури реорганізації слугує підставою виникнення правонаступництва та опосередковує відчуження благ або їх перехід від однієї особи до іншої. У цьому, власне, і полягає її функціональне призначення.

5. Зважаючи на те, що форма завжди наповнена змістом, а зміст завжди проявляється через форму, взаємозв'язок динаміки прав (обов'язків) та динаміки об'єктів цивільних прав, як змісту, у структурі цивільного обороту нерозривний.

6. Поєднуючи окремі способи цивільного обороту з його правовою формою, можна констатувати, що залежно від способу реорганізації юридичних осіб можуть мати місце такі види цивільного обороту: відчуження об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва та перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва. Наведені види утворюють певну підсистему цивільного обороту, що виникає в результаті реорганізації юридичних осіб.

Вбачається, що зроблені висновки не тільки розширюють межі розуміння цивільного обороту, а й вказують на необхідність подальших наукових досліджень особливостей відчуження та переходу об'єктів цивільних прав у порядку правонаступництва, які відбуваються внаслідок реорганізації юридичних осіб, залежно від ступеня їх оборотоздатності.

Література

1. Беляневич О. А. Питання правонаступництва при реорганізації суб'єкта господарювання шляхом злиття. *Право і суспільство*. Випуск 5. Івано-Франківськ. Фоліант, 2017. С. 5–15. URL : https://coordynata.com.ua/pitanna-pravonastupnictva-pri-reorganizacii-subekta-gospodaruvanna-slahom-zlitta (дата звернення – 10.03.2025).

2. Жорнокуй В. Г. Сутність реорганізації юридичної особи з позиції визнання виділу одним з її видів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2(97). С. 48–58. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.2.04 (дата звернення – 10.03.2025).

3. Жеков Д. В. Правонаступництво як елемент реорганізації юридичної особи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 281–287. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_74_43 (дата звернення – 11.03.2025).

4. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики : монографія / В. А. Васильєва, В. В. Луць, Л. В. Сіщук [та ін.] ; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків : Право, 2018. 616 с. URL : https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/692 (дата звернення – 12.03.2025).

5. Сліпченко А. С. Транслятивне правонаступництво. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023, № 3. Том 102 (Частина 2). С. 69–78. DOI : https://doi.org/10.32631/v.2023.3.29 (дата звернення – 1.04.2025).

6. Сліпченко А. С. Значення дефініції «цивільний оборот» у юриспруденції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 201–210.

7. Сліпченко А. С. Конститутивне правонабуття у цивільному праві. *Право і суспільство*. 2018. № 4. Т. 1. С. 95–100.

8. Кулаков В. В. Окремі питання проведення реорганізації товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 5–9.

9. Петров Є. В. До питання про форми реорганізації господарських товариств. *На-*

уковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право. 2014. Вип. 24. Том 2. С. 82–85.

10. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

11. Шевченко Н. І. Правове регулювання припинення господарських товариств шляхом реорганізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. К., 2012. 20 с.

12. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 19 с.

13. Щербакова Н. В. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 212–218.

14. Ступак Т. С. Реорганізація юридичної особи: сутність та розуміння форми її прояву (створення чи припинення). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 62–73. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2024.2.06 (дата звернення – 16.03.2025).

15. Пушай В.І. До питання про способи заміни осіб у зобов'язаннях. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 180–183. URL : file:///C:/Users/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BA/Downloads/Chkup_2013_3_45.pdf (дата звернення –6.04.2025).

16. Sohm, R. (1905). Der Gegenstand: ein Grundbegriff des bürgerlichen Gesetzbuches. Leipzig : *Duncker & Humblot*, p. 52.

17. Larenz, K. (1967). Allgemeiner Teil des deutschen burgerlichen Rechts. *Munchen: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung*, p. 248.

18. Kohler, H. (1998). BGB Allgemeiner Teil : Ein Studienbuch. 24., vollig neubearbeitete Auflage. Muenchen : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, p. 416.

19. Дудник Д. В. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб: цивільно-правовий аспект : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 204 с.

20. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Харків : Право, 2006. 544 с.

21. Сліпченко А. С. Цивільний оборот речей : монографія. Харків : ЕКУС, 2024. 248 с.

22. Сліпченко А. С. Поняття «Цивільний оборот». *Проблеми цивільного права та процесу: наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна* (м. Харків, 19–20 тр. 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 330–332.

23. Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2017. Вип. 23. С. 129–132.

24. Сліпченко А. С. Поняття об'єктів цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022, № 2 (97). С. 81–93. DOI : https://doi.org/10.32631/v.2022.2.07 (дата звернення – 10.03.2025) .

25. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с.

26. Гелич А. О. Співвідношення понять «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт цивільного правонаступництва». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 177–182.

27. Повар П. Правонаступництво при утворенні та припиненні центральних органів виконавчої влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 40–43. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_93_13 (дата звернення – 10.04.2025).

28. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL : https://sum.in.ua/s/vypadok (дата звернення – 10.04.2025).

29. Словник української мови у 20 томах. URL : https://slovnyk.me/dict/newsum/%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BA (дата звернення – 10.04.2025).

30. Гаврилюк В. Майно та майнові права і обов'язки як об'єкти універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 2. С. 81–83. URL : http://nbuv.gov.

ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_2_24 (дата звернення – 16.03.2025).

31. Гаврилюк В. Механізм здійснення універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 4. С. 60–64. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_4_20 (дата звернення – 16.03.2025).

32. Мовчан О. О. Правонаступництво при реорганізації акціонерних товариств шляхом поділу та виділу. *Наукові записки НаУКМА*. 2006. Т. 53 : Юридичні науки. С. 97–101. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7134 (дата звернення – 16.03.2025).

33. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text (дата звернення – 16.03.2025).

34. Сліпченко С. О. Відчуження як елемент цивільного обороту та як правовий стан належності об'єктів. *Університетські наукові записки*. № 4 (52). 2014. С. 36–42.

35. Сліпченко А. Відчуження у цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 59-63. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_7_10 (дата звернення – 10.04.2025).

36. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. 696 с.

37. Сліпченко А. С. Способи цивільного обороту. *Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна* (м. Харків, 21 трав. 2021 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Харків. обл. осередок всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2021. С. 244–246.

Slipchenko A. S.
e-mail: slipchenkoanatolii@gmail.com

CIVIL TURNOVER IN THE FORM OF SUCCESSION AS A RESULT OF REORGANIZATION OF A LEGAL ENTITY

Предмет, тема, мета роботи. *Предметом дослідження є цивільний оборот у формі правонаступництва як результат реорганізації юридичної особи. Тема охоплює аналіз взаємозв'язку реорганізації, правонаступництва та цивільного обороту в контексті цивільного права України. Метою роботи є визначення поняття цивільного обороту об'єктів цивільних прав, що виникає під час реорганізації, та встановлення його структури й функціонального призначення.* ***Методологія, актуальність, наукова новизна.*** *Дослідження базується на системному аналізі норм Цивільного кодексу України, теоретичних положень і порівняльному підході до вітчизняних та зарубіжних концепцій. Актуальність зумовлена зростанням ролі реорганізації в господарській діяльності, невизначеністю правової природи цивільного обороту та правонаступництва, а також потребою оновлення законодавства. Наукова новизна полягає у вперше обґрунтованій концепції цивільного обороту як самостійної підсистеми, що включає відчуження та перехід об'єктів у порядку правонаступництва, на відміну від попередніх досліджень, які розглядали ці явища окремо.* ***Основні результати.*** *Установлено, що цивільний оборот при реорганізації складається з двох частин: динаміки об'єктів (відчуження чи перехід) та динаміки прав (правонаступництво). Реорганізація є підставою обороту, а правонаступництво – його правовою формою, що забезпечує правомірність. Виявлено два види обороту: відчуження (при виділі) та перехід (при злитті, поділі тощо), які утворюють підсистему. Рішення про реорганізацію лише ініціює процес, а його завершення породжує правонаступництво.* ***Галузь застосування, практичне значення.*** *Результати застосовні в цивільному праві, нормотворчості та судовій практиці. Вони можуть слугувати основою для вдосконалення законодавства про реорганізацію, уточнення процедур правонаступництва та підвищення стабільності майнового обороту, що має значення для юристів, законодавців і суб'єктів господарювання.* ***Висновки.*** *Цивільний оборот при реорганізації – це правомірне відчуження чи перехід об'єктів у порядку правонаступництва, де реорганізація виступає підставою, а правонаступництво – формою, нерозривно пов'язаною зі змістом (динамікою благ). Визначено підсистему обороту з двома видами, що розширює теоретичне розуміння явища та вказує на потребу подальших досліджень оборотоздатності об'єктів.*

Ключові слова: *цивільний оборот, правонаступництво, реорганізація, об'єкти цивільних прав, відчуження, перехід об'єктів цивільних прав.*